

Державний департамент США

Міжнародний звіт щодо релігійної свободи за 2007 рік

Випущений Відділом з питань демократії, прав людини та праці

□ □

УКРАЇНА

Конституція та Закон про свободу совісті гарантують громадянам свободу віросповідання, і Уряд у цілому шанував це право на практиці; проте на місцевому рівні виникали окремі проблеми через те, що місцеві чиновники ставали на той чи інший бік у суперечках між релігійними організаціями.

За період, охоплений цим звітом, не відбулося жодних змін у стані речей з пошануванням релігійних свобод. Уряд загалом дотримувався політики сприяння вільному сповіданню релігії. Залишалися невирішеними проблеми реституції майна, проте Уряд продовжував сприяти поверненню окремих об'єктів комунальної власності.

Подекуди мали місце випадки поганого суспільного поведіння та дискримінації, в тому числі прояви антисемітизму та анти-ісламських настроїв. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, Рада Євангельських Протестантських Церков, Конференція представників християнських церков України та Українська Міжцерковна Рада продовжували роботу, скеровану на подолання розбіжностей між різними конфесіями та обговорення відповідного законодавства.

Уряд Сполучених Штатів обговорює з урядом різні питання релігійної свободи в контексті своєї загальної політики захисту прав людини та порушення питань щодо проявів антисемітизму. Представники Посольства США так само порушували питання щодо антисемітських проявів у розмовах з місцевими керівниками і пропагували етнічну та релігійну терпимість шляхом проведення роз'яснювальних кампаній.

Розділ I. Релігійна демографія

Загальна територія країни становить 233000 кв. миль, а її населення - 47 мільйонів. За даними опитування, проведеного в 2007 році незалежним науково-дослідницьким Центром Разумкова, 40% респондентів вважають себе віруючими, що не належать до жодної конфесії; 36,5% визнали себе прибічниками конкретної релігійної організації. З цієї останньої групи 33% відносять себе до Української Православної Церкви Київського Патріархату (УПЦ-КП), 31% - до Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ-МП), 18% - до Української Греко-Католицької Церкви і 2,5% - до Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). Менше 5% опитаних назвали себе римо-католиками, протестантами, мусульманами або іудеями. Майже 21% респондентів заявили, що не вважають себе віруючими.

За даними цього ж опитування 2007 року, з числа тих, хто вважає себе приналежним до конкретної релігійної групи, 33,5% заявили, що відвідують богослужіння 1-2 рази на рік; 23% - один раз на кілька місяців; 14,4% - 1-3 рази на місяць; 8,8% - один раз на тиждень; 2% - кілька разів на тиждень; 6,4% - один раз на кілька років; і 9,3% - майже ніколи. Близько 90 відсотків релігійно активних громадян - християни, в переважній більшості православні. Релігійна практика загалом залишається найпотужнішою в західній частині країни.

За даними державної статистики, УПЦ-МП має 38 єпархій і 11085 громад, у великій кількості розташованих в усіх регіонах країни, за винятком Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей. УПЦ-МП називає себе Українською Православною Церквою і офіційно зареєстрована під цією ж назвою. УПЦ-КП має 30 єпархій, 3882 громад, переважна більшість яких знаходиться в західних і деяких центральних областях, і 2867 священнослужителів. Близько 60% прихильників УПЦ-КП проживають у західній частині країни. УПЦ-МП не визнає УПЦ Київського Патріархату. УАПЦ - найменша з трьох основних православних церков країни. Зараз вона налічує 12 єпархій, 1155 громад, з яких близько 70% розташовані в західній частині країни, і 671 священнослужителя.

Вірні Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) становлять другу за величиною спільноту віруючих після православних церков. УГКЦ налічує 9 єпархій, 2 екзархати, 3480 громад і 2191 священнослужителя. Загальна чисельність прихильників УГКЦ, до яких належить переважна більшість віруючих у західному регіоні, становить близько 4 мільйонів чоловік.

За оцінками деяких мусульманських лідерів кількість мусульман у країні сягає 2 мільйонів, проте за підрахунками уряду та незалежних науково-дослідницьких центрів цей показник становить приблизно 500 тисяч. Усього існує 487 зареєстрованих мусульманських громад, з яких 368 розташовані на Кримському півострові. Муфтії України шейх Ахмед Тамім очолює Духовне управління мусульман України (ДУМУ), яке об'єднує 64 зареєстрованих громади, 49 священнослужителів і входить до складу Всеукраїнської Ради Церков. За даними шейха Таміма, в Києві проживає близько 50 тисяч мусульман, головним чином іноземців. Переважну більшість українських мусульман становлять кримські татари, що налічують близько 300 тисяч чоловік і є третьою за чисельністю етнічною групою Криму. Більшість із них є членами мусульманських громад, підпорядкованих Духовному управлінню мусульман Криму - найбільшому мусульманському центру України. Це управління, яке очолює Муфтії Еміралі Аблаєв, об'єднує 332 зареєстрованих громади і 332 священнослужителів. Кримські татари мають власний орган самоуправління (Кримськотатарський Меджліс) і власну мову (кримськотатарську). Найбільша за чисельністю російська етнічна громада Криму переважним чином належить до УПЦ-МП.

Міжобласна Асоціація громадських організацій (МАГО) "Арраїд" - це ісламський соціально-культурний центр, що має 14 регіональних відділень по всій країні і є однією з найбільших в Україні мусульманських організацій, хоча статистичних даних про численність її членів немає. Незалежне Духовне управління мусульман України об'єднує 19 зареєстрованих громад - переважним чином, у Донецькій та Луганській областях. Римо-католицька церква (РКЦ) традиційно пов'язана з історичними зонами проживання громадян польського походження, які здебільшого мешкають у центральних і західних областях. Вона об'єднує 7 епархій, 890 громад і 527 священнослужителів, які опікуються приблизно 1 млн. чоловік.

За роки, що минули після здобуття незалежності, стрімко зростає кількість і чисельність протестантських церков. Зокрема у Донецькій області, в якій, як багато хто вважає, домінує УПЦ-МП, більш ніж 600 із 1371 зареєстрованих релігійних громад є протестантськими. Найбільший з усіх Всеукраїнський Союз Церков євангельських християн-баптистів (ВСЦ ЄХБ) об'єднує понад 300 тисяч віруючих у більш ніж 2800 церквах і 3160 священнослужителів. Зростає чисельність таких релігійних громад, як англіканці, кальвіністи, Свідки Єгови, лютерани, методисти, прихильники Церкви Ісуса Христа святих останніх днів (мормони), п'ятидесятники, пресвітеріани та адвентисти сьомого дня.

За даними перепису 2001 року Державний комітет статистики оцінює чисельність єврейського населення України у 103600 осіб. Втім, за оцінками деяких лідерів єврейської громади близько 170000 осіб народилося від матері-єврейки і не менше

370000 осіб мають право емігрувати до Ізраїлю з огляду на своє єврейське походження. Дослідження, проведене у 2004 році Всеукраїнською соціологічною службою, вочевидь підтвердило останню, більш високу цифру. На думку спостерігачів, від 35 до 40 відсотків єврейського населення виявляють громадську активність у своїх общинах. В Україні зареєстровано 240 єврейських організацій. Більшість віруючих євреїв - ортодокси. Об'єднання хасидів Хабад-Любавич налічує 104 громади; Прогресивний (Реформістський) іудейський рух об'єднує 48 громад.

За оцінками державних органів, у країні існує понад 15 нетрадиційних релігійних рухів. За станом на 1 січня 2007 року було зареєстровано 35 громад свідомості Крішни і 53 буддистські громади.

У країні активно працюють іноземні релігійні діячі.

Розділ II. Стан релігійної свободи

Політико-правова структура

Конституція та Закон "Про свободу совісті та релігійні організації" гарантують свободу релігії, і уряд у цілому поважає ці права на практиці. Органи влади всіх рівнів загалом намагалися захищати ці права в їх повному обсязі і нетерпимо ставилися до їх порушення як державними установами, так і приватними особами.

Офіційної державної релігії в країні немає, проте органи влади на місцях часто віддавали перевагу домінантним конфесіям у даному регіоні. У деяких місцях на сході та півдні країни вони виявляли більшу прихильність до УПЦ-МП. І навпаки, в західних областях місцеві власті час від часу підтримували УГКЦ та УПЦ-КП.

УПЦ-МП та найбільші протестантські церкви висловлювали занепокоєння тим фактом, що Президент Ющенко не полишає зусиль схилити УПЦ-МП і УПЦ-КП до подолання розколу між двома найбільшими православними громадами. На їхню думку об'єднання - це проблема, яка найкращим чином може бути вирішена самими церквами.

Країна офіційно відзначає численні релігійні свята, зокрема Різдво, Великдень і День Святої Трійці, причому всі за спільним для православних і греко-католиків юліанським календарем.

За законом кожна релігійна громада зобов'язана зареєструвати свої "статути (положення)" як місцева або загальнонаціональна організація, і налічувати у своєму складі не менше 10 дорослих членів, аби отримати статус "юридичної особи". Така реєстрація необхідна для багатьох видів комерційної діяльності, зокрема видавничої та банківської, а також для здійснення майнових операцій. За законом процес реєстрації має тривати 1 місяць або 3 місяці, якщо уряд звертається за експертним висновком щодо законного статусу громади, яка прагне зареєструватися. Відмова у реєстрації може бути оскаржена в суді. Закон "Про свободу совісті та релігійні організації" і Закон "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" містять суперечливі положення, які ускладнюють реєстрацію релігійних організацій. Попри регулярні наполягання Всеукраїнської Ради Церков, а також неурядових організацій, за станом на кінець звітнього періоду парламент так і не вирішив цього питання.

8 листопада 2006 р. Кабінет Міністрів утворив Державний комітет у справах національностей та релігій (ДКНР), що замінив собою два колишні державні комітети: у справах національностей і міграції та у справах релігій. ДКНР управляє реєстраційними процесами. Представники ряду конфесій стурбовані тим, що ця реструктуризація може негативно позначитися на роботі комітету, проте окремі з них визнали, що реорганізованому комітетові потрібно більше часу, аби довести свою ефективність. Кілька конфесій, а також Українська Міжцерковна Рада в окремій публічній заяві від 29 листопада 2006 р. висловили занепокоєння призначенням на посаду виконувача обов'язків голови ДКНР колишнього члена парламентської фракції комуністів Георгія Попова.

Закон обмежує діяльність іноземних релігійних організацій і чітко окреслює дозволені види діяльності для священнослужителів, проповідників, учителів та інших зарубіжних діячів іноземних релігійних організацій, проте немає жодних повідомлень про те, що уряд застосовував цей закон, аби якось обмежити діяльність таких релігійних організацій. Візи представникам зарубіжних релігійних організацій видаються за наявності у них запрошення від зареєстрованих у країні релігійних організацій і дозволу органів влади. Представники зарубіжних релігійних організацій можуть проповідувати, відправляти релігійні обряди чи практикувати іншу релігійну діяльність "лише в тих релігійних організаціях, за запрошенням яких вони прибули, і за офіційним погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації". За твердженням Уряду, протягом періоду, охопленого цим звітом, жодному іноземному релігійному діячеві не було відмовлено у візі. Лідери мормонів вважають, що в цьому законі погано вписані положення щодо місіонерської роботи, і у них були певні проблеми з місцевими органами влади, які обмежували їм місця проведення місіонерської діяльності.

За законом релігія не може входити до складу навчальної програми в державних школах. УГКЦ, а також лідери іудейської та мусульманської громад продовжували наполягати на внесенні змін до цього закону, аби дістати дозвіл на відкриття приватних релігійних шкіл. Поява у 2005 році президентського указу про впровадження в державних школах уроків "релігійної етики" не дала скільки-небудь відчутних результатів. Цей указ дістав підтримку чотирьох найвищих християнських ієрархів, проте втілення його в життя по всій країні на перших порах відбувалося навмання, а згодом затягувалося через невдоволення іудейських і мусульманських лідерів тим, що ці уроки базувалися лише на засадах християнського віровчення. За даними Державного комітету у справах національностей та релігій, існують плани впровадження уроків етики на міжконфесійній основі.

Згідно з законом зареєстровані релігійні організації мають привілейований статус, як єдині організації, котрим дозволено домагатися повернення комунального майна, конфіскованого радянським режимом. Аби повернути конфісковане майно, релігійні громади повинні звертатися до органів регіональної влади. Хоча розгляд такої заяви має бути завершений протягом місяця, нерідко це забирає набагато більше часу. Різні релігійні управління та центри мають власні духовні навчальні заклади для підготовки священнослужителів і місіонерів. Згідно з законом ці заклади належать відповідними релігійним організаціям і самі мають статус релігійних організацій.

Уряд сприяє поглибленню міжконфесійного взаєморозуміння, провадячи часті консультації із Всеукраїнською Радою Церков, яка репрезентує об'єднання більш ніж 90 відсотків релігійно активних громадян. Рада, голови якої змінюються за принципом ротації, засідає один раз на 2-3 місяці, надаючи своїм членам і представникам державної влади можливість обговорити актуальні проблеми міжконфесійних стосунків. Крім того, Рада являє собою форум, на якому релігійні організації можуть провадити консультації з урядом щодо розробки відповідних законопроектів. Рада Євангельських Протестантських Церков складається з восьми членів, які представляють 80 відсотків протестантських організацій країни.

12 червня 2007 р. підписано закон, який дає право військовослужбовцям відкрито висловлювати свої релігійні або атеїстичні переконання, а також право на придбання, володіння та використання літератури та інших предметів релігійного призначення. Цей же закон дозволяє юнакам проходити альтернативну (невійськову) службу через їхні релігійні переконання і забороняє створення релігійних організацій у військових частинах та установах.

Обмеження релігійних свобод

16 червня 2007 р. Європейський суд з прав людини задовольнив позов Свято-Михайлівської парафії проти Київської міської адміністрації. Юридична суперечка виникла на початку 1990-х років, коли громада намагалась перереєструватися з УПЦ-МП до УПЦ-КП. Суд визнав уряд винним у порушенні свободи віросповідання, оскільки той не дозволяв віруючим зареєструвати свій прихід згідно з їхніми уподобаннями.

Лідери мормонів у м. Києві поскаржились на те, що 30 березня 2007 р. Рівненська обласна державна адміністрація заборонила мормонським місіонерам проповідувати поза межами молитовних будинків, тим самим суттєво обмеживши їхню діяльність. Лідери мормонів вбачають причину своїх проблем у стосунках з обласною владою в тому факті, що Сектор у справах релігій Рівненської обласної державної адміністрації очолює священнослужитель УПЦ-КП. Вони відзначили, що рішення обласної адміністрації суперечить роз'ясненню, наданому колишнім Державним комітетом у справах релігій в 1999 р., у якому зазначено, що місіонери можуть вільно провадити свою діяльність у будь-якому місці.

У лютому 2007 р. Державний архів Житомирської області за згодою Державного комітету архівів наказав вилучити сувої Тори, що були повернуті іудейській громаді в 2004 році після багаторічного перебування у власності держави за радянських часів. Єврейська громада оскаржує заяви архіву про те, що деякі сувої зазнали пошкоджень або безслідно зникли. Сувої мали залишатися в обласному архіві, доки Міжвідомча комісія з питань повернення майна остаточно не вирішить їхню подальшу долю. Голова облдержадміністрації та ДКНР виступили на підтримку повернення сувоїв іудейській громаді.

6 листопада 2006 р. кримськотатарська радіостанція "Мейдан" і телевізійний канал АТР обнародували відкритого листа на ім'я голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим Анатолію Гриценка з протестом проти випуску в ефір документального фільму "Наречені Аллаха" з телесеріалу російського каналу НТВ "Совершенно секретно". На думку журналістів у цьому фільмі закадровий текст відеоряду про війну в Чечні містить негативні висловлювання про мусульман.

26 вересня 2006 р. засоби масової інформації повідомили, що сільрада рада села Іванівка Луганської області ухвалила рішення заборонити "тоталітарну діяльність" на території Іванівки у відповідь на плани протестантської громади провести поблизу місцевого центру відпочинку концерт християнської музики. Громада звернулася до прокурора Луганської області з проханням призупинити дію цього рішення. За даними місцевої неурядової організації, тамтешні органи влади в кінцевому рахунку дозволили релігійній громаді провести цей концерт, проте її члени скаржилися на те, що представники місцевої влади переривали концерт і словесно ображали його учасників.

Не втратила своєї актуальності проблема повернення майна, конфіскованого радянським режимом. Повільні темпи реституції почасти пояснювалися скрутним економічним становищем у державі, яке обмежувало можливість виділення коштів на переселення мешканців конфіскованого релігійного майна. До того ж повернення майна християнським, іудейським і мусульманським громадам ускладнювалося міжконфесійними суперечками стосовно окремих об'єктів. ДКНР оголосив, що переважна більшість будинків і об'єктів уже повернута релігійним організаціям, а щодо решти об'єктів, то їх повернення ускладнюється тим фактом, що зараз їх займають державні установи, або вони є пам'ятками історії чи передані у приватну власність. ДКНР також відзначив, що вимоги щодо повернення майна часто підпадають під юрисдикцію місцевих органів влади.

Усі великі релігійні організації закликали уряд запровадити прозорий правовий процес задоволення вимог щодо реституції майна. Всеукраїнська Рада Церков закликала Парламент накласти мораторій на приватизацію конфіскованих у минулому культових споруд, які зараз перебувають у державній та комунальній власності, але Парламент досі не прийняв такого закону. Представники чотирьох найбільших християнських конфесій і кількох менших релігійних громад висловили занепокоєння тим, що у справах реєстрації та повернення майна місцеві урядовці подекуди віддають перевагу домінуючій у даному регіоні релігійній групі.

УПЦ-МП і УГКЦ висловлювали стурбованість тим фактом, що закон не передбачає можливості надання статусу "юридичної особи" релігійним об'єднанням національного рівня. Брак такого статусу може ускладнювати відновлення права власності на церковне майно, коли релігійні громади змінюють свою приналежність до іншої конфесії. Водночас УПЦ-КП не вбачала потреби в наданні релігійним організаціям статусу юридичної особи в майбутньому законодавстві.

Лідери Всеукраїнського Союзу п'ятидесятників висловили занепокоєння тим фактом, що їхні намагання одержати в Києві земельну ділянку під будівництво своєї нової канцелярії надалі не знаходять підтримки у Київській міській раді, зауваживши при цьому, що великим православним церквам і УГКЦ земельні ділянки все ж надавалися. За даними ВСЦ ЄХБ, у 2006 році Київська міська рада передала приватній компанії колишній будинок центральної церкви по вул. Б. Хмельницького в місті Києві, і зараз у ньому діє готель і казино.

Київська громада караїмів продовжувала домагатися повернення кенаси (молитовного дому), в якому ще з радянських часів діє Будинки актора. За словами ДКНР, Київська

міська рада не має наміру повертати цей об'єкт.

Члени багатьох громад розповідали про труднощі у провадженні справ з муніципальними властями Києва та інших великих міст, коли йдеться про виділення земельних ділянок і одержання дозволів на будівництво чи оренду офісних приміщень. Втім, ці проблеми стосувалися не одних лише релігійних груп і в багатьох випадках можуть бути віднесені на рахунок фінансових міркувань, ніж упередженого ставлення до тієї чи іншої релігійної громади.

Деякі представники іудейської громади скаржилися на те, що Київські власті виділяють кошти на будівництво культових споруд лише православним церквам. Представники громад прогресивного іудаїзму скаржилися на труднощі з поверненням майна, що чиняться муніципальними властями Харкова і Києва.

До кінця періоду, охопленого цим звітом, держава не передала РКЦ право власності на костюл Св. Миколая і колишню резиденцію київських єпископів. Щоправда, католикам було дозволено правити в соборі ранкові меси по будніх днях, у вихідні та великі релігійні свята. Представники РКЦ також висловили своє розчарування з приводу нереалізованих вимог щодо повернення будинків, які в минулому належали костюлу Св. Олександра в Києві. На їхню думку вони були неправомірно приватизовані в 1990-х роках, зрештою так само, як об'єкти в Чернівцях, Дніпропетровську, Львові, Миколаєві, Севастополі та Сімферополі.

Представники УПЦ-МП скаржилися на те, що міська влада Львова продовжує ігнорувати їхні численні прохання виділити земельну ділянку під будівництво єпархіального собору. Кардинал УГКЦ Гузар повідомив пресі, що власті Львова досі не повернули будинків, прилеглих до Собору Св. Юра у Львові. Місцеві садівники заявили, що влада не має коштів на переселення дванадцяти з лишком сімей, які проживають у цих будинках ще з радянських часів.

За повідомленнями ЗМІ 12 червня 2007 року Львівська обласна рада виділила \$100,000 (500 000 гривень) на реконструкцію синагоги в Жовкві, а також кошти на аварійний ремонт і реконструкцію інших історичних пам'яток, у тому числі чотирьох християнських храмів.

За словами римо-католицького єпископа Броніслава Бернацького, уряд надалі відмовляється сприяти поверненню конфіскованої радянським режимом

римо-католицької семінарії в Одесі.

Жодного прогресу не було досягнуто у вирішенні за давньої суперечки щодо користування єврейським кладовищем у Володимир-Волинському (Волинська область). Місцеві іудейські громади скаржилися на небажання Міністерства юстиції залагодити цю суперечку.

Представники мусульманської громади твердять, що повільні темпи повернення комунального майна підривають авторитет поміркованих мусульманських лідерів. Лідери мусульманської громади зокрема скаржилися на те, що досі залишаються невирішеними справи з поверненням 118-річної мечеті в Миколаєві, знаменитої мечеті в Дніпропетровську, 150-річної мечеті в Масандрі (Крим), мечеті в Ялті, а також руїн мечеті XVIII століття в Алушті.

Духовне управління мусульман України скаржилося на те, що хоча муніципальна влада Києва виділила ділянку для мусульманських поховань на міському кладовищі, на ній все одно з'являються християнські могили, і мусульманська громада все ще не має власного цвинтаря.

Релігійні організації, в тому числі члени Всеукраїнської Ради Церков скаржилися на те, що незважаючи на їхні неодноразові прохання, парламент досі не прийняв поправок до законодавства, які б надали їм право володіти або постійно користуватися земельними ділянками. Як наслідок, вони змушені оплачувати за високими комерційними ставками оренду землі, на якій збудовані їхні культові споруди та інші будинки релігійного призначення. Вони також скаржилися на те, що їхні організації не отримали звільнення від сплати податку на додану вартість, незважаючи на прохання надати їм більш сприятливий статус.

У жовтні 2006 р. за наполяганнями представників різних релігійних громад Прем'єр-міністр Віктор Янукович дав розпорядження відновити діяльність Міжвідомчої комісії з питань повернення майна релігійним організаціям. Ця комісія була утворена ще у 2002 році, проте діяла лише періодично, і відновила свою роботу лише у березні 2007 р. Головним завданням комісії є повернення майна релігійним громадам, і зараз на її розгляді перебувають 316 справ. За період, охоплений цим звітом, комісія не ухвалила жодного рішення, і окремі спостерігачі висловлюють занепокоєння щодо ефективності та прозорості її роботи.

Протягом звітного періоду не надходило жодних повідомлень про факти ув'язнення чи затримання осіб через їхні релігійні переконання.

Насильницьке повернення у віру

Не було жодних повідомлень про факти насильницького повернення до інших релігій, в тому числі малолітніх громадян США, викрадених або незаконно вивезених зі Сполучених Штатів, або про відмови в дозволі таким громадянам повернутися у США.

Антисемітизм

18 вересня 2006 р. група молодиків, вигукуючи антисемітські образи, напала на єврея, який від зазнаних побоїв дістав струс мозку. За словами речника єврейської громади міста Одеси, міліція розслідувала цей інцидент, але нікого не заарештувала.

Мали місце кілька проявів вандалізму по відношенню до синагог, єврейських кладовищ і меморіалів Голокосту, зокрема в Одесі та Кіровограді. У травні 2007 р. було осквернено близько 20 нагробків на цвинтарі в Чернігові. Так само у травні надходили повідомлення про акти вандалізму щодо синагог у Дніпропетровську та Коломиї. Міліція розслідувала ці інциденти, але не повідомила про жодні результати. У березні 2007 р. вандали розмалювали нацистською символікою меморіали Голокосту в Бердичеві (Житомирська область) і Олександрії (Кіровоградська область). Розслідуванням цих інцидентів займалися правоохоронні органи. 19 лютого 2007 р. вандали осквернили меморіал жертв Голокосту, меморіальну дошку єврейського активіста Леона Пінскера і понад 300 нагробків на Третньому єврейському кладовищі в Одесі, намалювавши на них свастики. Міністерство закордонних справ, органи місцевої влади, представники всіх релігійних конфесій та етнічних громад рішуче засудили цю наругу. Місцеві та центральні правоохоронні органи швидко сформували спеціальну слідчу групу, і її робота завершилася арештом трьох осіб, які заявили, що осквернили нагробки, або побачити, як на це відреагує суспільство. Міліція заявила, що жодний з цих вандалів не належить до екстремістських угруповань, хоча один з них заявив, що цікавиться нацистською літературою. На думку деяких спостерігачів, судячи з масштабів осквернення, зловмисників було більше, ніж трое. У Кіровограді мали місце, як мінімум, п'ять випадків осквернення хоральної синагоги. За словами представників місцевої іудейської громади правоохоронні органи нічого не зробили для розслідування цих інцидентів. За винятком арештів у справі осквернення єврейського кладовища в Одесі, не було жодних повідомлень про результативне розслідування випадків вандалізму. У Житомирі міліція не висунула жодних кримінальних обвинувачень, але продовжує розслідування справи щодо двох підлітків, які зізналися в оскверненні кількох нагробків на старому єврейському кладовищі у травні 2006 р.

Антисемітські статті часто друкувалися на сторінках невеличких видань та інформаційних бюлетенів, хоча матеріали такого змісту рідко з'являлися в національній пресі. Міжрегіональна академія управління персоналом (МАУП), яка отримує значне фінансування з кількох близькосхідних урядових джерел, залишається найбільш стійким осередком антисемітизму. МАУП - навчальний заклад, в якому, за його даними, навчається понад 50000 студентів, видає щомісячний журнал "Персонал" і тижневу газету "Персонал Плюс", щодо яких зараз провадиться кримінальне слідство, порушене Генеральною прокуратурою України. За твердженнями єврейських організацій за період, охоплений цим звітом, на МАУП припадає майже 90 відсотків усіх антисемітських публікацій, що з'явилися в Україні. У березні 2006 р. 7 з близько 50 філій академії, розсіяних по всій країні, були закриті за конкретно не названі ліцензійні порушення; ще 30 філій було закрито до 27 вересня 2006 р., тобто до Дня пам'яті масових розстрілів у Бабиному Яру, виступаючи на якому Президент Ющенко засудив прояви етнічної нетерпимості та релігійної ворожнечі в країні. У листопаді 2006 о. він доручив Службі безпеки України (СБУ) і Міністерству науки та освіти розслідувати прояви ксенофобії в МАУП. У лютому 2007 р., після задоволення апеляції МАУП у Київському господарському суді, Міністерству освіти було наказано поновити ліцензії 26 регіональним філіям академії. У травні 2007 р. Київський міський голова відреагував на відкриття книжкового кіоску МАУП з антисемітською літературою поблизу Меморіалу жертвам масових вбивств у Бабиному Яру, заклавши цей кіоск і пообіцявши закрити решту кіосків МАУП у місті. У відповідь МАУП звернулася до суду з позовом проти міського голови, домагаючись відкриття свого кіоску.

Восени 2006 р., після надходження скарг від міжнародної спільноти уряд вилучив примірники антисемітського видання "Протоколи сіонських мудреців" з книжкових кіосків у стінах парламенту.

Поліпшення та позитивні тенденції у сфері свободи віросповідання

23 травня 2007 р. Генеральна прокуратура закрила кримінальну справу стосовно звинувачень, що ВСЦ ЄХБ нібито незаконно отримав приміщення для своєї канцелярії в центрі м.Києва. ВСЦ ЄХБ, одностайно підтриманий членами Всеукраїнської Ради Церков у його зусиллях зберегти за собою це приміщення, звернувся до вищих керівників держави, включаючи Президента Ющенка, який у грудні 2006 р. дав розпорядження Міністерству юстиції та Генеральній прокуратурі винести остаточне рішення в цій справі.

11 квітня 2007 р. Президент Ющенко направив листи Генеральному прокурору, виконуючому обов'язки Голови СБУ та Міністру внутрішніх справ, у яких висловив

занепокоєння дедалі частішими повідомленнями про випадки наруги над пам'ятниками національним героям і жертвам війни, вандалізму на єврейських кладовищах, а також зростанням кількості та активізацією молодіжних екстремістських груп. Він поставив вимогу перед керівниками цих відомств вжити негайних заходів з метою притягнення винних до відповідальності.

21 березня 2007 р. в Ялті була утворена комісія, яка порекомендувала взяти під охорону держави місце масового поховання жертв Голокосту, після того як члени іудейської громади висловили стурбованість тим, що ця ділянка може бути використана під комерційну або житлову забудову.

26 лютого 2007 р. пресвітеріанська громада Одеси домоглася судової постанови, яка відхилила намагання місцевого відділення Національної спілки театральних діячів (НСТД) заволодіти щойно відремонтованим історичним будинком пресвітеріанської церкви, а подана НСТД апеляція теж була відхилена.

Президент Ющенко неодноразово виступив з різкими заявами проти етнічної та релігійної нетерпимості. 27 січня 2007 р., у Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту, Президент Ющенко рішуче засудив прояви ксенофобії та антисемітизму. 27 вересня 2006 р. Президент Ющенко знову рішуче виступив проти антисемітизму на церемонії вшанування 65-ї річниці трагедії Бабиного Яру в Києві, на якій були присутні вищі керівники держави та високі іноземні гості.

За даними ДКНР, у серпні 2006 будинок соборної кенаси в Євпаторії був повернутий місцевій караїмській громаді.

ДКНР спільно з Міністерством закордонних справ, Міністерством внутрішніх справ, Державною прикордонною службою, Державною митною службою, Державним комітетом з туризму та іншими відомствами забезпечували підтримку масового приїзду іудейських паломників в Умань, на могилу рабина Цадика Нахмана, засновника Брацлавського руху хасидів. За повідомленнями ЗМІ протягом вересня 2006 р. Умань відвідало понад 20000 хасидів.

На відміну від попередніх років не було жодних повідомлень про проблеми з реєстрацією

малих і нетрадиційних релігійних груп. Духовне управління мусульман України відзначило, що задовнена проблема з реєстрацією громади в Харківській області знайшла нарешті своє вирішення. Так само Прогресивна іудейська громада повідомила про позитивне вирішення проблеми з реєстрацією у Дніпропетровську.

Розділ III. Соціальне насильство та дискримінація

19 грудня 2006 р. іноземний місіонер Свідків Єгови в Кременчуці (Полтавська область) був жорстоко побитий і зазнав тяжких мозкових травм. Попередньо в Кременчуці вже траплялися випадки залякування та вандалізму проти іноземних місіонерів і членів громади Свідків Єгови. За станом на кінець періоду, охопленого цим звітом, міліція ще не приступала до розслідування цього інциденту.

8 липня і 12 серпня 2006 р. антитатарські активісти, окремі з яких називали себе козаками, застосували силу проти кримських татар, котрі вимагали усунення відкритого ринку з території старовинного мусульманського кладовища в Бахчисараї. З метою припинення насильства в дію були введені спецзагони міліції. У кінцевому рахунку ринок був перенесений з території кладовища.

Керівники релігійної організації Свідків Єгови поскаржилися на те, що 29 серпня 2006 р. Апеляційний суд Черкаської області затвердив рішення суду нижчої інстанції про звільнення від звинувачень священика УПЦ-МП, який у 2005 р. вчинив напад на двох членів громади Свідків Єгови. Вони також поскаржилися на те, що у вересні 2006 р. суд у м.Горлівка засудив одного чоловіка до 12 місяців позбавлення волі за хуліганство замість покарати його за більш тяжкий злочин - розпалювання релігійної ненависті у формі нападу на двох членів організації у 2005 році.

За повідомленнями ЗМІ, з січня до середини травня 2007 р. Міністерство внутрішніх справ зареєструвало 873 випадки осквернення могил по всій країні. Було також кілька випадків вандалізму в церквах і на цвинтарях, особливо в Одеській області та в Криму. 26 квітня 2007 р. вандали розмалювали антирелігійними символами церкву УПЦ-МП та надгробки в Ізмаїлі (Одеська область). Міліція розслідувала цей інцидент, але нікого не заарештувала. У квітні 2007 р. вандали розбили 35 надгробків на мусульманському кладовищі в селі Софіївка поблизу Сімферополя. 16 квітня Голова Кримського парламенту Анатолій Гриценко зробив заяву, в якій рішуче засудив цей акт наруги. 1 липня 2006 р. у Львові вандали осквернили скульптуру Божої Матері. Їхні особи так і не були встановлені.

УПЦ-МП і УПЦ-КП досі не змогли залагодити суперечку навколо Свято-Троїцької церкви в селі Рохманів (Тернопільська область), незважаючи на те, що Вищий адміністративний суд своєю постановою від 31 серпня 2006 р. скасував рішення Тернопільської обласної державної адміністрації про надання цього храму у спільне користування обох громад. 22 червня 2007 р., коментуючи події в Рохманові, Голова ДКНР Попов заявив, що хоча ДКНР сподівається, що в майбутньому буде припинено практику почергового використання культових споруд представниками різних конфесій, держава не повинна втручатися у міжконфесійні суперечки.

Депутати Меджлісу і члени кримських правозахисних груп продовжували критикувати уряд Криму за те, що він дозволив школам користуватися підручниками, в яких міститься підбурлива та історично неправдива інформація про татарських мусульман, незважаючи на обіцянки уряду піти їм назустріч. Активісти-правозахисники конкретно відзначили, що в призначеному для школярів 5 класу підручнику Віктора Мисана "Нариси з історії України" і підручнику для 8 класу А. К. Швидька "Історія України в XVI-XVIII століттях" мусульмани описані в негативному світлі.

Розділ IV. Політика уряду США

Уряд США обговорює питання свободи віросповідання з Урядом і релігійними лідерами України в контексті своєї загальної політики захисту прав людини. Переважну більшість іноземних релігійних діячів становили американські громадяни, і посольство США продовжує по мірі необхідності втручатися з метою відстоювання їхніх законних прав.

Посол США та інші керівники Посольства провадять постійний діалог з урядом та релігійними лідерами, підтримуючи тісні контакти зі служителями культу і світськими лідерами релігійних громад. Посольство відстежувало розвиток подій у сфері свободи віросповідання і хід судових справ про охорону культурних пам'яток, пов'язаних із проявами антисемітизму, зокрема стану справ навколо єврейських кладовищ у Самборі та Володимир-Волинському; а також уважно стежило за зростанням числа антисемітських інцидентів у Дніпропетровську і випадками дискримінації татар у Криму. Американські урядовці порушували питання щодо свободи віросповідання та проявів антисемітизму перед Міністерством юстиції, Міністерством закордонних справ, Генеральною прокуратурою, офісом Прем'єр-міністра та Секретаріатом Президента. Посол та інші американські посадовці високого рангу, в тому числі Спеціальний посланник у справах моніторингу та боротьби з проявами антисемітизму порушували безпосередньо в Міністерстві закордонних справ, Кабінеті Міністрів, Міністерстві науки та освіти та Посольстві України у Вашингтоні питання про антисемітську агітацію та

публікації МАУП.

Співробітники Посольства США відстежували хід пов'язаних зі свободою віросповідання судових справ, що стосувалися різних релігійних груп. Приміром, Посольство надіслало Міському голові Одеси листа з проханням забезпечити належний судовий розгляд суперечки Реформатської Пресвітеріанської церкви з місцевою відділенням Національної спілки театральних діячів за щойно відремонтований церковний будинок. Посольство також звернулося з листом до Міського голови Сімферополя з проханням підтримати зусилля місцевої іудейської громади збудувати в місті нову синагогу. Представники Посольства періодично зустрічалися з керівництвом ВСЦ ЄХБ, аби отримати поточну інформацію про їхню юридичну боротьбу за збереження канцелярії в центрі Києва, в якій вони зрештою здобули перемогу у травні 2007 р.

Протягом усього періоду, охопленого цим звітом, Посол порушував широкі проблеми повернення комунального майна у зустрічах і листуванні з найвищими керівниками уряду і держави, в тому числі з Президентом, Прем'єр-міністром, Міністрами закордонних справ, юстиції, транспорту та зв'язку. Співробітники Посольства підтримували постійні контакти з керівниками міста Умані і лідерами місцевої іудейської громади, відстежуючи розвиток подій навколо запланованого будівництва житлового будинку, яке могло б завдати шкоди залишкам історичного єврейського кладовища. Посольство надіслало листа Міському голові Ялти стосовно місця масового поховання жертв Голокосту з проханням взяти його під захист від забудови.

Співробітники Посольства продовжували підтримувати тісні контакти не лише зі священнослужителями, але й зі світськими лідерами релігійних громад і представниками таких діючих у країні релігійних організацій соціальної допомоги, як "Карітас", Американський єврейський об'єднаний розподільчий комітет "Джойнт" і Національна конференція у справах радянських євреїв. Крім того, Посол організував зустрічі з цими групами для членів Конгресу та інших офіційних осіб США, які приїздили в Україну.

Посол зустрічався з лідерами чотирьох найбільших християнських церков - УПЦ-МП, УПЦ-КП, УГКЦ і ВСЦ ЄХБ - з метою обговорення статусу свободи віросповідання в країні. Посол також зустрічався з лідерами іудейської та мусульманської громад, а співробітники Посольства мали зустрічі з релігійними лідерами в Києві та Криму з тим, аби краще зрозуміти проблеми їхніх громад.

Посольство зробило заяву для преси з різким осудом випадків осквернення єврейського кладовища і пам'ятників у Одесі, що мали місце в лютому 2007 р. У листопаді 2006 р. посольство спонсорувало візит в Україну директора Музею толерантності в Лос-Анджелесі, Каліфорнія, для обміну досвідом з різними аудиторіями Сімферополя та Києва у справі посилення толерантності і довіри в мультикультурному суспільстві. Представники Посольства зустрічалися з керівниками Міністерства закордонних справ і правоохоронних органів, аби висловити своє занепокоєння нападом на одного з місіонерів і наполягти на ретельному розслідування цього інциденту.

Посольство продовжувало фінансувати грант для Інституту релігії і суспільства при Українському католицькому університеті, на моніторинг стану релігійної свободи в Україні та оприлюднення результатів на його Інтернет-сторінці.

Інститут релігійної свободи

www.irs.in.ua

Джерело: [сайт Посольства США в Україні](#)